

ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ ПІДГОТОВЧИХ ФАКУЛЬТЕТІВ НА ПРИКЛАДІ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “КРЕСЛЕННЯ”

Постановка проблеми і актуальність дослідження. Професійна підготовка студентів-іноземців є одним з актуальних питань вищої освіти України. Цієї проблематиці присвячено чимало досліджень (А.М. Горошенко [6], Т.І. Довгодько [7], О.В. Палка [10], Л.І. Рибаченко [11] та інші), але усього комплексу проблем з цього приводу ще не вичерпано. Так, наприклад, досить актуальними є розв’язання питань, що пов’язані із організацією процесу навчання природничо-науковим дисциплінам іноземних громадян на підготовчих факультетах. Це пояснюється тим, що процес навчання має наступні складові: *по-перше:* наукові знання, виступають як провідний компонент змісту навчання; *по-друге:* у полі зору перебувають способи діяльності студентів-іноземців нерідною мовою. Певні дослідження вже знайшли свій відбиток у роботі [13].

Зазначимо, що співвідношення між цими компонентами визначаються рівнями сформованості у студентів-іноземців мовної і комунікативної компетенції. Перша розвивається на заняттях з мови і її формування є прерогативою викладача-лінгвіста, друга являє собою практичне уміння володіти мовою науки, формується на заняттях з загальнонаукових дисциплін. Як зазначає О.В. Палка, знання термінологічної лексики, які студенти отримали на заняттях з наукового стилю мовлення застосовуються і засвоюються при вивченні природничих навчальних дисциплін [10]. Дійсно, це приводить до використання повного обсягу значень і форм лексичних одиниць у всіх видах мовної діяльності в навчально-професійній сфері спілкування.

На думку дослідників (Т.І. Довгодько, С.І. Селіверстова, В.І. Груцьк, С.В. Варава та ін.), у теорії і на практиці лінгвістичний принцип як головний принцип навчання мови давно поступився місцем комунікативному.

Дослідники зазначають, що мета навчання іноземних студентів у ВНЗ полягає у формуванні в них комунікативної компетенції, тобто набору та реалізації програм мовного поведження в залежності від здатності людини орієнтуватися в обстановці спілкування. Так, як зазначає О.В. Палка, особливість навчання російській мові як іноземній в нефілологічному ВНЗ складається в його орієнтації на науковий стиль мови, як в області синтаксису, так і області спеціальної лексики – термінології. Цільові принципи навчання російській мові як іноземній – комунікативний та фахово-орієнтований – висувають на перший план дидактичні принципи, засновані на особистісно-орієнтованому підході в організації навчання [13].

Отже, незважаючи на те, що принципи навчання, розроблені в дидактиці використовуються при навчанні будь-якої дисципліни і не залежні від предмету навчання, застосування дидактичних принципів у кожній конкретній навчальній ситуації має свої особливості. Так, на сучасному етапі розвитку теорії та методики професійної освіти, підготовка майбутніх іноземних фахівців проводиться відповідно до традиційних, хрестоматійних дидактичних принципів, зміст яких скоректовано відповідно до сучасних вимог. У той самий час специфіка навчання студентів-іноземців і зміст навчальної дисципліни «Креслення» вказує на необхідність формування своєї професійної дидактичної позиції, позначивши власні принципи, що відбивають своєрідність наявного дидактичного досвіду.

Тому, *мета дослідження* полягає: по-перше в аналізі особливостей практичного використання традиційних дидактичних принципів навчання кресленню студентів-іноземців підготовчих факультетів; по-друге в з'ясуванні доцільності дидактичних принципів активізації навчального процесу, відмінних від традиційних.

Викладення основного матеріалу. Аналіз стану досліджень та публікацій показує, що дослідженню дидактичних принципів навчання завжди приділялася належна увага. Як вважає В. Оконь, це найбільш суперечлива галузь дидактики.

Вчений наголошує, що “в її межах наявні протилежні думки, які часто суперечать одна одній” [8, с. 242].

Отже, не ставлячи за мету розкриття всіх існуючих з цього приводу точок зору, необхідно все ж таки звернути увагу на наступний факт. Більшість дослідників цієї проблеми йдуть за шляхом створення особливої системи принципів, яка відображує специфіку навчання або за шляхом розробки нетрадиційних принципів які забезпечують оптимізацію та активізацію навчального процесу. Так, загальновідомі традиційні дидактичні принципи, ще з часів великого вченого Я.А. Коменського. Їх найменування збереглися до наших часів, хоча зміст змінювався у зв'язку з розвитком педагогіки та суміжних з нею наук.

Аналіз літературних джерел довів, що дійсно, основними, загальними дидактичними принципами, що складають педагогічну основу навчання мови, як іноземної, є наступні: *принцип науковості; принцип системності і послідовності; принцип наочності; принцип свідомості й активності; принцип міцності засвоєння; принцип доступності*. Пізніше були виокремлені такі дидактичні принципи: своєчасність, органічність, постійність, самостійність (К.Д. Ушинський); ефективність поєднання індивідуального підходу і колективізму в навчанні, різнобічність та мотивація (В. Оконь, Г.О. Балл); мотивація навчально-пізнавальної діяльності (В. Оконь, Ю.К. Бабанський, психолог Л.І. Божович); єдність конкретного та абстрактного, раціонального і емоційного, репродуктивного і продуктивного, зв'язку навчання з життям, оптимізації навчання (Ю.К. Бабанський, В.І. Загвязінський, М.М. Скаткіна) [2, 4, 7- 8 та ін.].

Не можна не погодитися із думкою С.У. Гончаренко, який наголошує, що принцип гуманізації та гуманітаризації навчання і принцип демократизації в навчанні визначаються змінами, які відбуваються в суспільному житті України, а також у системі освіти розвинених країн [5].

Так, дійсно у педагогіці міцно закріпилися традиційні дидактичні принципи навчання, викладені вище. На цих принципах будується навчання з

будь-якої дисципліни, у тому числі і кресленню. Усі перераховані принципи навчання найтіснішим образом пов'язані між собою.

Нижче, розкриємо сутнісний зміст дидактичних аспектів професійної підготовки студентів-іноземців підготовчих факультетів на прикладі навчальної дисципліни “Креслення”.

Так, *принцип науковості навчання* полягає в тому, що студентам пропонується засвоїти положення курсу «Креслення», засновані на наукових методиках, планіметрії та нарисній геометрії. Однак засвоїти наукові методи зображень можна тільки при правильному сприйнятті предметів або явищ. Особлива роль при вивченні курсу належить міждисциплінарним зв'язкам. Так, наприклад, знання з основ геометрії необхідні при засвоєнні геометричного, проєкційного технічного креслення. На заняттях з креслення знання з геометрії закріплюються практичними вправами. Для того щоб ці знання були засвоєні, потрібні такі умови, які забезпечують правильне сприйняття студентами-іноземцями предмету дослідження без будь якого перевертання. Така *перша* вимога принципу науковості навчання.

Вивчити який-небудь навчальний предмет, у тому числі і креслення, неможливо без пізнання студентами істотних ознак і властивостей реальних предметів (просторових образів), їхнього взаємозв'язку і взаємин. Це *друга* вимога розглянутого принципу. Студенти, спостерігаючи, наприклад, навколишній світ, виділяють у ньому предмети і, визначають форму, роблять уявні порівняння. При розгляді предметів (просторових образів) у студентів-іноземців на визначеному етапі навчання виділяються площинні геометричні образи: лінії – пряма, ламана, крива; найпростіші комбінації цих ліній – кути, трикутники, багатокутники та інше. У зв'язку з цим студенти обов'язково будуть складати найпростіші логічні судження і прийдуть до висновку, що всі предмети навколо нас складаються з комбінації геометричних тіл, а лінії і крапки є елементами всякого зображення.

Принцип системності і послідовності навчання в кресленні означає необхідність викладати навчальний матеріал систематично відповідно до його

порядку і внутрішній логіки, вимагаючи при цьому засвоєння студентами системи знань, умінь і навичок. Відомо, що кожна ланка знань міцно засвоюється лише тоді, коли вона ґрунтується на добре засвоєних попередніх знаннях. Так, наприклад, не достатньо засвоївши основи проєкційного креслення, студенти не зможуть правильно прочитати креслення або розкласти деталь на його складові геометричні елементи.

Дійсно, систематичність засвоєння графічних знань забезпечує послідовний розвиток пізнавальних здібностей студентів-іноземців. Вони повинні систематично займатися вивченням технічних деталей так, щоб елементи деталі (предмети) сприймалися ними як частини цілого. Треба навчити студентів бачити у кожному предметі його геометричну сутність, а якщо предмет складний, то уміти виділити геометричну форму кожного елемента. Тільки при дотриманні цих умов у студентів буде успішно розвиватися здатність аналізувати і синтезувати бачене. Ця якість має винятково важливе значення при читанні креслень.

Отже, принцип системності вимагає від викладача вмілого і педагогічно виправданого підбору креслень для читання. Нераціонально твердо дотримуватися при вивченні креслення програмних вимог, вивчаючи матеріал у тій послідовності, яка мається в навчальній програмі. Незважаючи на те, що програми розробляються на основі принципу системності навчання, це лише передумова досягнення систематичних знань у студентів. Чи опанували студенти знаннями, чи ні, викладач може визначити у процесі навчання.

Принцип наочності навчання вимагає від викладача особливого підходу, при якому студенти-іноземці одержують визначені уявлення і поняття. Зазначимо, що сприйняття образів студентами-іноземцями аналогічно або розрізняється в залежності від того, до якої етнографічної групи або професійної сфери належить кожен даний студент. Отже, оскільки сприйняття залежить від структури суб'єктивного досвіду, індивідуального бачення світу, воно в першу чергу повинне залежати від професійної спрямованості особистості. Уміння виробити і фіксувати різні позиції спостереження, являє

вагому складову здатності до творчості. Людина, яка взаємодіє зі світом, часто кваліфікує його об'єкти зовсім не в тих системах класифікацій та категорій, що звичні для природничо-наукової практики. Не можна не погодитися із думкою Е.Ю. Артемьєвої, яка зазначає, що, актуальні властивості зовнішнього об'єкта визначаються, насамперед, ситуацією, у яку він включений: яблуко солодке для дитини, яка його зірвала, жовто-червоне – для художника-колориста, спіле – для садівника, слабокисле – для винороба [1, с. 6].

Навчання кресленню пов'язано з процесом спостереження і з наступним відображенням сприйнятого предмета у вигляді ескізу, креслення або наочного зображення. Кращим методом, що збагачує спостереження, є практичне використання досліджуваних об'єктів (технічних деталей, моделей). У даному випадку студенти самостійно сприймають на дотик форму предмета, змінюють його положення в просторі, знаходячи необхідне. Слід зазначити, що, застосовуючи наочність на заняттях з креслення, викладач мимоволі змушує студентів довше утримувати в пам'яті приклади й образи предметів. У цьому полягає роль наочності і для запам'ятовування мовних форм через установлені зв'язки між вербальним і наочно-перцептивним образом дійсності. Принцип наочності являє собою найважливіший дидактичний принцип у навчанні іншомовній лексиці і є самим швидкісним прийомом семантики лексичних одиниць. Наочність є перше, вище, але не останнє і не єдине.

Принцип свідомості й активності учнів у навчанні є одним з основних принципів навчання. Цей принцип вимагає, щоб досліджуваний матеріал з креслення був добре зрозумілий і обміркований, щоб студенти в процесі читання і виконання креслень проникали у суть геометричних побудов, уявляли форму предмету за його кресленням. Отже, дуже важливо навчити студентів-іноземців самостійно формулювати та задавати питання. Так, наприклад, при виконанні ескізу технічної деталі, вони повинні цікавитися: звідкіля ця деталь, з якого матеріалу вона зроблена, для чого вона призначена. При вивченні нової теми студенти не можуть самостійно знаходити відповіді у книзі, у довідниках, таблицях та інше. Це з'ясує, що мало приділялося уваги самостійній роботі.

Принцип міцності засвоєння знань студентами вимагає такої постановки навчання кресленню, при якій студенти завжди можуть відтворювати в пам'яті раніше вивчений матеріал і використовувати його як у навчальних, так і в практичних цілях. Міцність засвоєних знань залежить від методики викладання, активності студентів, від їхнього бажання перебороти труднощі. Отримані знання повинні ґрунтуватися на раніше вивченому матеріалі. При правильному повторенні вивченого матеріалу в пам'яті не тільки відновлюється раніше відоме, але й розкриваються нові сторони досліджуваного питання, а іноді і проясняється те, що раніше не було до кінця усвідомлено. Повторення на заняттях з креслення рекомендується урізноманітнити за допомогою використання наочного приладдя і технічних засобів.

Принцип доступності навчання вимагає, щоб зміст і методи навчання відповідали здібностям студентів та рівневі їхнього розвитку. Специфіка навчання іноземних громадян має на увазі не тільки розвиток просторового мислення, уміння бачити форму предмету. Сприйняття образів різними етнічними типами мислення студентів країн Сходу й Азії ґрунтується на етнонаціональному сприйнятті світу. Тільки майстерність і загальний розвиток викладача сприяє доступності навчання кресленню іноземців.

Застосування загальних, традиційних принципів навчання має свій конкретний прояв, свої особливості, що впливають зі специфіки дисципліни. При пошуках шляхів і методів активізації навчання іноземних громадян кресленню були сформульовані наступні дидактичні принципи:

Принцип професійного спілкування, що моделює умови професійних відносин. Цей принцип є особливо актуальним на підготовчому етапі навчання іноземних громадян. Формування готовності до подальшого навчання за фахом і подальшої професійної діяльності студентів ґрунтується на застосуванні даного дидактичного принципу в навчанні кресленню, як «мові техніки».

Принцип навчання на високому рівні труднощів не можна розуміти буквально. Поняття «труднощі» знаходить застосування в дидактиці в різних контекстах і в неоднакових значеннях. Один з аспектів даного поняття — це

«подолання перешкод». Про труд у широкому соціально-психологічному плані, К.Д. Ушинський писав, що до поняття труда органічно входить задача боротьби з перешкодами. «Ми любимо труд, але не любимо труднощів труда, не міркуючи, що труд без труднощів неможливий» [14, с. 248]. Принцип навчання на високому рівні труднощів характеризується не тим, що підвищує якусь абстрактну «середню норму труднощів», але насамперед тим, що розкриває духовні сили студента, дає їм напрямок і простір. Якщо навчальний матеріал і методи його викладання ліквідують усі перешкоди, що повинні бути переборені, то розвиток просувається мляво і слабо.

Принцип високого рівня труднощів пов'язаний з *принципом руху уперед швидким темпом*. Багаторазове повторення пройденого матеріалу на практичних заняттях, одноманітність і неправомірне уповільнення темпу створює перешкоди й унеможливорює навчання на високому рівні труднощів. Постійний рух уперед сприяє безперервному збагаченню розуму студента різнобічним змістом і створює сприятливі умови для все більш глибокого обмірковування одержаних знань, оскільки вони додаються до широко розгорнутої системи. Даний принцип має не стільки кількісну, скільки якісну характеристику.

Принцип проблемності в навчанні є системо складовим фактором. Категорія «проблемність» – логічна підстава для розвитку цілого ряду конкретно-дидактичних понять і є «логічним вузлом», який включає в себе всю сукупність понять, які впливають з категорії проблемності (проблема, проблемна ситуація, рішення проблеми, проблемне питання, задача, завдання, гіпотеза, пізнавальна самостійність та інше).

Принцип єдності освітньої, виховної і розвивальної функцій навчання показує дійсно існуючі закономірні зв'язки між усіма зазначеними в його назві функціями навчання.

Принцип стимулювання і мотивації позитивного відношення студентів до навчання виконує закономірний зв'язок між успішністю їхньої навчально-пізнавальної діяльності і порушенням інтересу до неї. Він показує необхідність

безперервного спонукання до оволодіння змістом навчання. Та пропонує розглядати навчання як процес прояву активності студентів, що відповідає мотивові навчання: соціальному, професійному, пізнавальному. Цільовий і змістовний аспекти цього дидактичного принципу реалізуються при постановці завдань. Це досягається завдяки чіткому завданню систем цілей навчання через систему умінь, якими повинний опанувати той, кого навчають. Тут закладається основа для стимулювання і мотивації навчання, що потім використовується при проектуванні і реалізації дидактичного процесу.

Принцип єдності колективної навчальної роботи з індивідуальним підходом у навчанні вимагає від викладача доцільного сполучення відповідних форм навчання. Він сприяє проведенню планових занять під керівництвом викладача, як суб'єкта керівництва, так й самостійної підготовки студентів-іноземців без участі педагога.

Принцип сполучення абстрактності мислення з наочністю стосується не тільки зорової, але і слухової наочності, дотику та нюху, розглянутих у їхньому органічному взаємозв'язку. Принцип показує закономірний зв'язок між розмаїттям почуттєвих сприйнять змісту навчального матеріалу і можливістю його розуміння, запам'ятовування, збереження в пам'яті, відтворення і застосування. Таким чином, цей принцип, який вимагає сполучити в навчанні за можливістю всі види наочності має глибоку психолого-фізіологічну основу. Абстрактність мислення закономірно зв'язана з наочністю в навчанні.

Принцип орієнтованості навчання на активність особистості вказує на необхідність виявлення особистісних якостей (здібностей, інтересів, потреб) студентів-іноземців. Визнання його самобутності і самоцінності, побудови педагогічних впливів з максимальною опорою на його досвід (як суспільний так і індивідуальний), розкриття індивідуальної своєрідності одержування знань через аналіз способів навчальної роботи. Навчальне середовище за таких технологій не нав'язує майбутньому фахівцеві нормативи його діяльності, а створює більш комфортні умови, що надають йому можливість самому визначати траєкторію індивідуального розвитку.

Принцип відповідності учбово-інформаційної бази змістові навчання і дидактичній системі вимагає належних навчально-наукових умов задля ефективної праці викладачів і студентів-іноземців. Структура вищого навчального закладу (факультету, кафедри) повинна відповідати змістові навчання і характерові дидактичного процесу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дидактичні принципи є вихідними положеннями будь-якого процесу навчання. Застосування у викладанні “Креслення” загальних принципів навчання має свій конкретний прояв, свої особливості, що впливають зі специфіки дисципліни, його освітніх і виховних задач. Наведені результати аналізу не претендують на завершеність і знайдуть подальший розвиток у розробці проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемьева Е.Ю. Психология субъективной семантики. М.: Издательство ЛКИ, 2007. – 136 с.
2. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса: Методические основы. – М.: Просвещение, 1982. – 193 с.
3. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989. – 190 с.
4. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. – М.: Высш. шк., 1991. – 207 с.
5. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
6. Горошенко А.М. Ценностные ориентации иностранных студентов и особенности учебно – воспитательного процесса с представителями разных национальных регионов: Дис...канд. пед. наук. – Л., 1985. – 210 с.
7. Довгодько Т.І. Особливості пропедевтичної підготовки студентів-іноземців та їх психолого-педагогічна адаптація у науковому середовищі вищих навчальних закладів // Реализация традиционных методов и поиск инноваций в процессе подготовки иностранных студентов в современном высшем учебном заведении: материалы міжнародної науково-методичної конференції. – Х.: НТУ “ХПІ”, 2008. – 362 с.
8. Оконь В. Введение в общую дидактику. – М.: Высш. шк., 1990. – 382 с.
9. Основи педагогіки вищої школи: Навчальний посібник / ТОВАЖНЯНСКИЙ Л.Л., РОМАНОВСКИЙ А.Г., ПОНОМАРЬОВ О.С. та ін. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2005. – 600 с. – Рос. мовою.
10. Палка О.В. Підготовка іноземних студентів вищих навчальних закладів технічного профілю України до вивчення професійної лексики: Дис...канд. пед. наук. – К., 2002. – 234 арк.
11. Рибаченко Л.І. Підготовка іноземних студентів у навчальних закладах України (1946-2000рр.): Дис...канд. пед. наук. – Донецьк, 2000. – 212 арк.
11. Селіверстов С.І. Соціально-педагогічні умови адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі: Дис...канд. пед. наук. – К., 2000. – 188 арк.
12. Сладких И.А. Этнопсихологический аспект адаптации африканских студентов в Украине // Проблемы та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. Збірник наукових праць. – Вип. 18 (22). – Харків: НТУ “ХПІ”, 2008, – С. 259-272.
13. Сладких И.А. Личностно-ориентированный подход в обучении студентов-иностранцев в связи с новыми мировыми тенденциями // Проблемы та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. Збірник наукових праць. – Вип. 12 (16). – Харків: НТУ “ХПІ”, 2006, – С. 268-276.
14. Ушинский К.Д. Собр. соч.— М.: Изд-во АПН РСФСР, 1949.-т.9. – 248 с.

Довідка про автора:

Сладких Ірина Анатоліївна – аспірант кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”; викладач кафедри природничих наук підготовчого факультету для іноземних громадян Центру підготовки іноземних громадян НТУ “ХПІ”.

Адреса: 61023, г.Харків-23, НТУ “ХПІ”, ул. Веснина, 5А, подготовительный факультет для иностранных граждан, кафедра естественных наук;

Домашня адреса: 61050, г. Харьков-50, проспект Московский, дом 90, кв. 46;

Тел.: (057)732-63-80 /дом./, (057)707-60-94 /роб./, 8.067.9610137;

Email: sladkih_i@ukr.net